

Večerka, Radoslav

[Jahn, Jan. Slované adverbium]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1968, vol. 17, iss. A16, pp. 135-136

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100134>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Sekundární vokál *-o-* v tvarech aoristu sigm. mladšího (319) je omezen na oblast východoslovanskou a jihoslovanskou (kdežto v západoslov. jazycích tu je *-e-*). Ani koncovka *-y* v nom. sg. m. partic. prés. čin. u sloves I. a II. tř. (328) není obecně slovanská, nýbrž specificky jihoslovanská, kdežto severoslovanské bylo pův. zakončení *-a*; přitom pro obě tyto slov. koncovky lze nejspíš vyjít z před slov. **-ōn* a počítat s různou dobou zániku koncové souhlásky na různých místech slov. jazykového území, jak to udělal svého času už Hujer.

Po Havránkových *Genera verbi* už by neměla být tradována bez omezující poznámky koncepce stsl. participií přít. trpných jako pokračovatelů příslušných tvarů psl. (a vlastně ide.) (331).

K etymologii adverbia *včera*, které autor chápe jako ustrnulý gen. sg. subst. *večernz*, bychom poznamenali, že za pravděpodobnější pokládáme interpretaci tohoto adverbia jako ustrnulého (starého, jinak už v slov. nedoloženého) instr. sg. (na **-ō*): svědčí pro ni jak důvody prozodické (prízvukové), tak i syntaktické.

A konečně musíme vyslovit lítost nad tím, že se autoru v boji s typografickými potížemi nepodařilo vykorigovat bezvadné údaje v tabulkách a že mu tu zůstalo několik rušivých tiskových chyb nezachycených ani v přiloženém seznamu oprav.

To bylo několik poznámek k dílu, které jistě vyvolá ještě odezvy další. Doufáme, že přes svou nesystematičnost mohou dát autoru látku k přípravě knihy pro nové vydání. Těšíme se na ně stejně jako na slíbený druhý díl, který má obsahovat stsl. syntax¹. Průprava, kterou na tomto zanedbaném úseku stsl. mluvnice autor už získal vydáním syntaktické příručky staroslověnštiny jako učebního textu pro dálkově studující, dává nám dobrou naději v očekávání díla, paleoslovenistice i celé slavistice tolik potřebného.

Radoslav Večerka

Jan Jahn: Slovanské adverbium. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, facultas philosophica 31, philologica 18, Praha 1966, 114 stran.

Jahnova monografie o slovanských adverbiiích je uvedena dvěma teoretickými kapitoly obecně jazykovědnými, nazvanými Jednotka a třída, Jednotka a podtřída. V první z nich usiluje autor o vymezení slova jako jednotky jazykového systému i jazykového projevu; definuje slovo jako „takovou nejmenší sekvenci fonémů, která může být samostatnou výpovědí, má funkci i význam jazykovým systémem přidělené a zdůvodněné, a takovou, která s tak definovanou sekvencí je distribučně ekvivalentní.“ V druhé z úvodních kapitol podává klasifikaci slov (dělení na slovní druhy) na základě kombinace několika kritérií, a to 1. protikladu vytváření a nevytváření syntagmatického pole a členství nebo nečlenství v syntagmatu, 2. vlivu nebo nedostatku vlivu na rozsah syntagmatu, účasti a neúčasti na jeho výstavbě, 3. nedostatku vztahu a nikoli nedostatku vztahu k časovému plánu, vyjadřování a nevyjadřování kvality, 4. funkce substitutu a vyjadřování čísla a neschopnosti k tomu. Dospívá tak k těmto slovním druhům: substantivum, adjektivum, pronomen, numerale, predikativum, verbum, adverbium, prepozice, partikule, konjunkce a interjerce; určuje přitom adverbium jako samostatné slovo třetího stupně.

Další kapitoly jsou už věnovány přímo slovanským adverbiiím. V kapitole III. (Funkce) podrobněji rozvádí základní tezi, podle níž „vztah, kterým je adverbium vázáno k slovesu nebo adjektivu a jejich prostřednictvím k substantivu, je dvouargumentová funkce $f(x, y)$ nebo relace $R(x, y)$ “, a ukazuje na její důsledky v systému slovanských adverbiií. V kapitole IV. (Obsah) je podána obecná sémantická charakteristika a klasifikace slovanských adverbiií. Obsahem kapitoly V. (Forma) je vyšetření vztahu adverbiií k morfologickému systému flexivních tvarů (zde snad při pojednání o „stupňování“ adverbiií mohla být nadhozena otázka, zda, event. proč jde nebo nejde o proces slovo tvorný – o derivaci adverbiií od příslušných komparativů adjektivních), analýza morfematické struktury adverbiií a jejich formální klasifikace. V kapitole VI. (Diferenciace a derivace) pojednává autor v podstatě o vzniku a tvoření adverbiií. Knihu uzavírá český a francouzský závěr a soupis literatury, rozsáhlý a vsutku reprezentativní (až na několik nepresností nebo absencí bibliografických údajů o lokaci a vročení; rovněž mohlo být např. citováno mladší, knižní vydání Mírčevovy historické mluvnice bulharštiny).

V práci je na mnoha místech se zdarem uplatněn zřetel k souvislostem zkoumaného

¹ Zatím už vyšel; přineseme jeho recenzi v některém z příštích čísel. — Pozn. kor.

slovního druhu se slovními druhy ostatními. Jen ojedinele nechává autor tyto širší souvislosti mimo svůj zorný úhel; např. sémantický vývoj adverbia *dobře* v kvantitativní nebo měrové „velmi, aspoň“ se netýká jen adverbia samého, nýbrž je záležitostí i příslušného adjektiva (srov. *žel dobrou hodinu, to váží dobrých sto kilo*).

Spis je kromě obecných a teoreticky zaměřených výkladů celkových přímo nabit velkým množstvím dílčích konkrétních interpretací jednotlivých jevů, slov apod. Autor je uvádí obezřetně, většinou s odkazy na mínění odlišná a s uvážením různých možných řešení alternativních. Formuluje své závěry s maximální sevržeností a výrazovou úsporností a touto snahou po stručnosti je patrně motivováno i to, že na některých místech přece jen nabízí řešení jediné, ačkoli by byly možné i výklady jiné. Např. vykládá mor. nář. *dulu z dole*, v němž podle *dál* došlo ke změně *důle* a z toho dále (patrně asimilací hláskovou) vzniklo *dulu*. Bylo by však možno vycházet i z pův. *dolů* (< *dolovs*), které by bylo změněno v *dulů/dulu* asimilací nebo (v nářečí horském) pravidelnou změnou *o > u*. Všechny uvedené výklady jsou ovšem jen hypotetické, ale právě proto by měly mít v práci své místo.

Bylo již řečeno, že autor formuluje své myšlenky stručně; budí dodáno, že jeho práce vyniká až úzkostlivou přesností formulační i věcnou. Po této stránce mohu uvést jen ojedinelá nedopatření: v pasáži věnované morfematické analýze adverbii a systému prefigovaných adverbii ve vyjadřování statokinetických rozdílů jsou uvedeny 2 doklady „s předponou do-“ v staroslověnštině, ale v těch jde o spojení předložky se substantivem a celé spojení není adverbializováno (*bolězn... do saměch udovъ dochoděšti; da idem do Prilipa grada*) (str. 54). Vystupuje v těchto dokladech sice i předpona *do-*, ale jako předpona slovesná, nikoli adverbialní. Zpřesnění terminologické by vyžadovalo užívání termínů staroslověnština a stará bulharština; termín velkoruština, dnes už neuzuální, by měl být nahrazen pouhým ruština.

Jahnova práce je komparatistická, je pojata v generálně slovanských jazykových souvislostech typologických i genetických. Autor důsledně vychází z obecných mluvnických a lexikálních vlastností a znaků zkoumaného slovního druhu a široký slovanský materiál, zahrnující doklady ze starých i nových slovanských jazyků spisovných i z jejich dialektů, slouží — zejména v úvodních, teoretických partiích knihy — k ilustraci a doložení autorových tezí. Bylo by možno představit si práci o slovanských adverbiiích i tak, že by byl in extenso roztržiděn a vyložen materiál sám a že by z tohoto hlediska bylo popřáno ještě více místa usilí postihnout slovanský svět v jeho charakteristických shodách a diferencích vývojových i teritoriálních. Ale to už je vlastně požadavek další, nové práce a my se můžeme jen těšit, že autor využije své teoretické i materiálové výzbroje k jejímu uskutečnění v budoucnosti.

Radoslav Večerka

A. Knop, A. Lamprecht, L. Pallas: *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*, Ostrava 1967, Socialistická akademie, 88 stran.

Jazykový vývoj ve Slezsku býval často středem zájmu našich i cizích jazykovědců. Slezsko je totiž oblast, kde se stýkal a prolínal český a polský živel. Vzájemné působení dvou slovanských národností dalo pak vzniknout složitě jazykové situaci, jež nese řadu problémů lákajících k řešení. K starším studiím o jazyce ve Slezsku přibyla knížka *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*. Její autoři A. Knop (str. 3–19), L. Pallas (str. 20–41) a A. Lamprecht (str. 42–79) ukázali v ní jednak vývoj spisovného jazyka českého ve Slezsku v průběhu historické doby, jednak podali celkový přehled nářečí. Knížka byla vydána Socialistickou akademií v Ostravě jako zájmový tisk a je určena lektorům k rozvíjení jejich popularizační činnosti. Svým zaměřením a vysokou úrovní však bude nepochybně vítanou publikací mnohem širší čtenářské obci.

V první studii knížky sledují A. Knop a L. Pallas vývoj kulturního jazyka ve Slezsku od nejstarších dob po dnešní čas. Tímto kulturním jazykem byla v průběhu let nejdéle spisovná čeština; zachycuje se tedy vývoj spisovné češtiny. Její podoba ve Slezsku byla ovlivňována především skutečností, že jde o okrajové území vzdálené od ohniska hlavního kulturního a politického dění — od Prahy. Na tento okraj pak přirozeně pronikaly jazykově